

Tävlingen på riksstämman:

Elva konstverk, elva diagnoser

Läkartidningens monter på årets medicinska riksstämma lockade bl a med en tävling där elva konstverk representerade tillstånd med medicinska diagnoser. Uppgiften var att koppla rätt diagnos till rätt bild. Verken presenteras här av Anna-Stina Malmborg, f d chefsöverläkare, ordförande i Moderna museets vänner och vårdare av Svenska Läkaresällskapets porträttsamling.

Vinnarnas namn återfinns under vinjetten »meddelanden» i detta nummer.

Diagnos: Syfilis.

Bild: »Arv», oljemålning.

Munch-museet, Oslo (© Munch-museet/
Munch-Ellingsen-Gruppen/BUS 1996).

Konstnär: Edvard Munch (1863–1944).

Mellan åren 1897 och 1899 gjorde Munch »Arv», en skrämmande bild av syfilis. Han började måla tavlan efter det att han tillsammans med en läkare besökt sjukhuset Saint-Louis i Paris. Där råkade han få se en kvinna upplöst i tårar visa upp sitt sjuka barn för doktorn. Modern hade smittats med syfilis av barnets far och barnet hade ärvt sjukdomen. Barnet har tecken på tidig kongenital syfilis: avmagring, utslag på

bålen, ett åldrat ansiktsuttryck och en huvudform som liknar den vid hydrocefalus. Munch blev fascinerad dels av den ömkansvärda situationen, dels av färgeffekten: den vita rödflammiga barnkroppen mot kvinnans mörka blus och grågröna kjol. Tavlan ställdes ut på Salon des Indépendants i Paris år 1902, men gjorde ingen succé. Man förstod den inte. Många skrattade åt den.

Diagnos: Pest (t v).

Bild: »Pesten i Asdod», oljemålning 1630–1631 (detalj). Louvren, Paris.

Konstnär: Nicolas Poussin (1594–1665).

När den franske målaren Nicolas Poussin ville skildra pestens härjningar i Norditalien år 1630 använde han sig av en berättelse ur Gamla testamentet. Det är den äldsta berättelse som finns om böldpest och står att läsa i Första Samuëlsboken. Filistéerna hade besegrat israeliterna, tagit Jahves ark och ställt den i Asdod i Dagens tempel. Men Herrens hand var stark över asdoditerna och han straffade dem med bölder. De flyttade då arken till en annan stad, men även där straffade Herren invånarna med bölder. Filistéerna fick rådet av sina präster att sända bort arken och göra avbildningar i guld av sina bölder och av fem jordrättor. Detta var omkring år 1000 f Kr och man förknippade redan då böldpest med förekomst av rättor.

Centralt i målningen syns en man som räddar ett levande barn ifrån sin döda mor. Mannen håller handen för näsa och mun som skydd mot stanken från de döda. Intressant är att Poussin tecknat in några rättor här och var i gatubilden. På hans tid hade man fortfarande inte fastställt sambandet mellan pestsmitta och rättor.

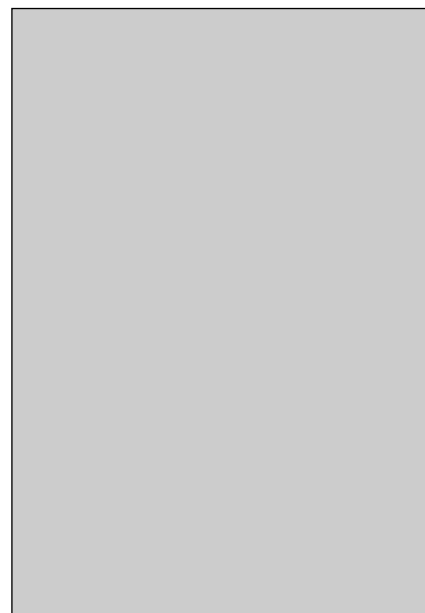
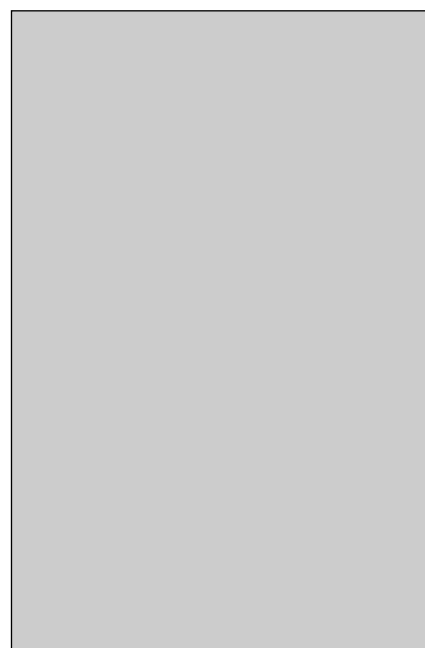
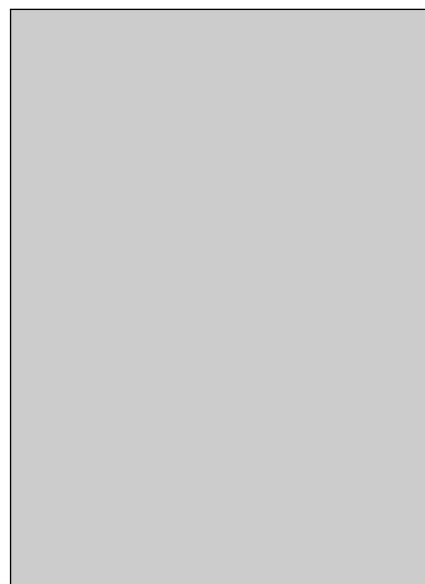
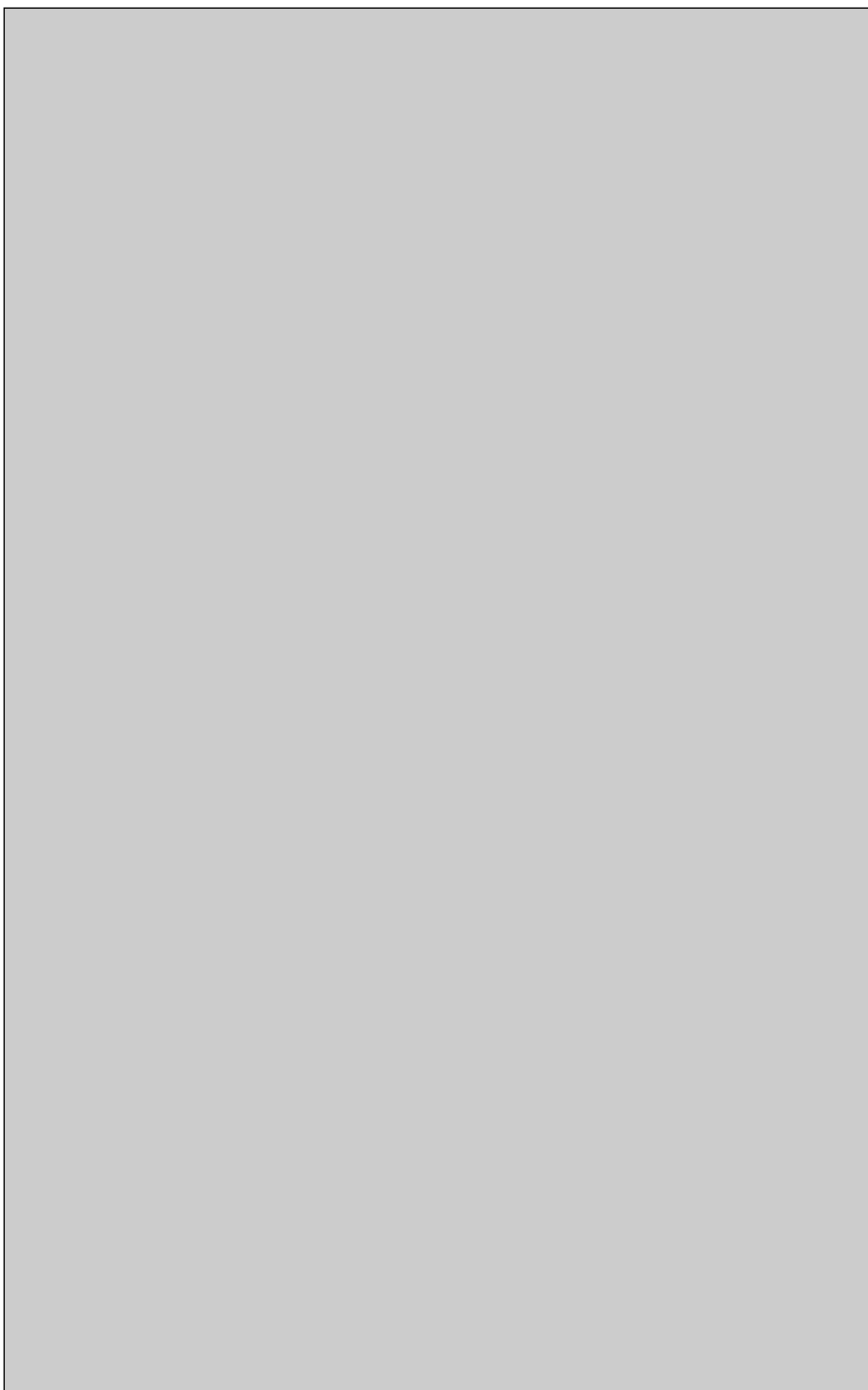
Diagnos: Lepra (ovan).

Bild: »S:t Martin vid stadsporten i Amiens», temperamålning på trä (144 × 111,5 cm). Öffentliche Kunstsammlung Basel, Kunstmuseum.

Konstnär: Okänd, i kretsen av Konrad Witz (1395?–1447).

Legenden berättar att när S:t Martin vid stadsporten i Amiens mötte en leprasjuk tiggare drog han sitt svärd och delade sin kappa i två delar. Den ena gav han till tiggaren. Följande natt uppenbarade sig Kristus för S:t Martin iklädd den halva kappan.

Målningen uppvisar flera karakteristiska symtom på lepra: knölar i huden, lejonansikte och känselbortfall i benen, som omöjliggör upprätt gång. Konstverket är målat ca 1450 för ett kyrkoaltare i Sierenz i Alsace av en okänd konstnär. Denne var troligen elev till den sydtyske konstnären Konrad Witz, verksam i Konstanz och Basel, som gjorde flera altarskåp i Basel och Genève, påverkade av flamländskt måleri.

Diagnos: Hemofili.

Bild: »Parisiskt morddrama», akvarell (28,5 × 18 cm). Göteborgs konstmuseum.

Konstnär: Ivar Arosenius (1878–1909).

Ivar Arosenius led av nedärvd hemofili. Hans bror dog endast 14 år gammal i en blödning efter tandutdragning. Själv var Arosenius mycket medveten om sin sjukdom och den ständiga dödsfara som hängde över honom. Blödningarna och svullnaderna av lederna begränsade hans rörlighet och smärtade. Som barn låg han därför ofta till sängs och tröstade sig med att måla och rita. Han utvecklade därigenom sin skicklighet som konstnär. Sjukdomen kom också att påverka hans motiv. Blod flyter ofta i hans målningar. I »Parisiskt morddrama» håller mannen på gatan ett hjärta i handen, varifrån blodet flyter ymnigt. Men mest känd har Arosenius blivit genom sina sagobilder

skapade för dottern, hans största glädje i livet.

En nyårsafton kvävdes Arosenius till döds, endast 30 år gammal, av en blödning i halsen.

Motstående sida:

Diagnos: Albinism.

Bild: »Porträtt av albino-negern Maponde», pastell (75 × 56 cm). Nationalmuseum, Stockholm.

Konstnär: Jean-Baptiste Perronneau (1715?–1783).

Albinism tilldrog sig stort intresse på 1700-talet och uppfattades som tecken på en särskild ras. Maponde föddes i Angola och fördes till Paris 1743. Han blev föremål för vetenskapliga diskussioner. Voltaire skrev om »maurerna», morena, i »Relation touchant un maure blanc», där han beskriver hur den unge albinonegern Maponde visades upp i Paris 1744. Även Maupertuis skrev om Maponde, »Dissertation sur le Nègre», år 1744. Hans uppsats lästes av Carl Gustaf Tessin, som blev så intresserad att han lät beställa ett porträtt av Maponde. Jean-Baptiste Perronneau, en fransk målare och kopparstickare, känd för sina mjuka porträtt i pastell, utförde porträttet av Maponde, som år 1745 skickades till Tessin.

Diagnos: Aids.

Bild: »Brenda», detalj 1993, papper och aska. Tillhör konstnären.

Konstnär: Barton Benes (1942–).

Barton Benes verkar som konstnär i New York, men har sina rötter i Tjeckoslovakien. Själv HIV-smittad, har han under 90-talet ägnat sig åt att göra konst med anknytning till aids. Bl a inkorporerar han sitt HIV-smittade blod i konstverken. Hans utställning »Dödligt vapen» på galleri Anders Tornberg i Lund år 1994 utsattes för hot att stängas på grund av det smittade blodet, trots att detta fanns bakom armerat glas. En upphettning av blodet inne i konstverket gjorde dock att utställningen fick fortsätta.

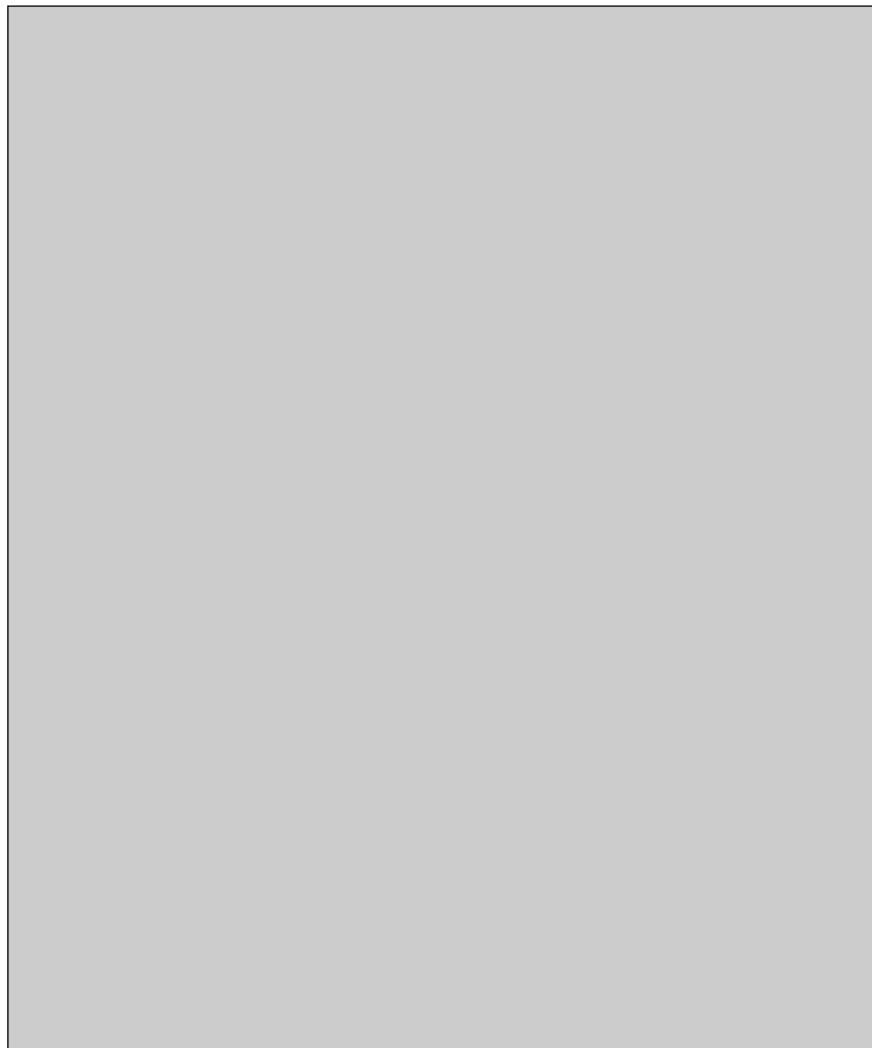
Det avbildade verket är den så kallade aids-slingan, som normalt är röd och bärs i sympati med de HIV-smittade. Men bildens slinga är doppad i askan från Brenda, en kvinnlig narkoman som dog i aids. Brendas bror kom till Barton Benes med askan och bad honom göra ett minne över Brenda.

Diagnos: Temporalisarterit.

Bild: »Francesco Giamberti (1405–1480), Cabinet maker», oljemålning (47,5 × 33,5 cm). Rijksmuseum, Amsterdam.

Konstnär: Piero di Cosimo (1461?–1521?).

Bilden av temporalisarterit är noggrant återgiven med svullna kärl i vänster tinning och erytem däromkring. Den gamle mannen är dessutom avmagrad, vilket hör till bilden. Det plågade ansiktsuttrycket tyder på smärtor sannolikt härrörande från huvudvärk. Piero di Cosimo arbetade i Florens i Cosimo Rossellis verkstad. Han gjorde bl a bakgrunden till Rossellis fresk i Sixtinska kapellet. Sannolikt tog han namnet Cosimo från sin läromästare. Vid slutet av 1480-talet blev han en självständig artist. Med åldern blev han mer och mer excentrisk och föredrog att arbeta och leva ensam.

Diagnos: Naevus.

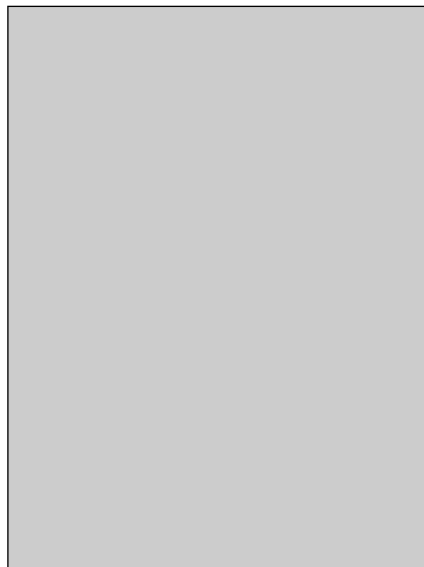
Bild: »Porträtt av advokat Cornelis Bosch», oljemålning 1660. Statens Museum for Kunst, Köpenhamn.

Konstnär: Arnoldus van Ravensteyn (1615–1690).

Porträttmålare kan använda ett naevus i ansiktet för att markera ett karakteristiskt utseende hos den avporträtterade. Men konstnären kan lika gärna försköna

porträttet genom att retuschera bort ett naevus. Arnoldus van Ravensteyn har noga återgivit ett stort naevus på kinden hos advokat Cornelis Bosch och fått det att väl harmoniera med advokatens skägg och mustasch.

Som porträttmålare var Arnoldus van Ravensteyn mindre känd än både sin far Anthonie (1580–1669) och sin farbror Jan (1572–1657). Alla tre var porträttmålare verksamma i Haag. Sannolikt var Arnoldus elev till fadern och farbrodern.

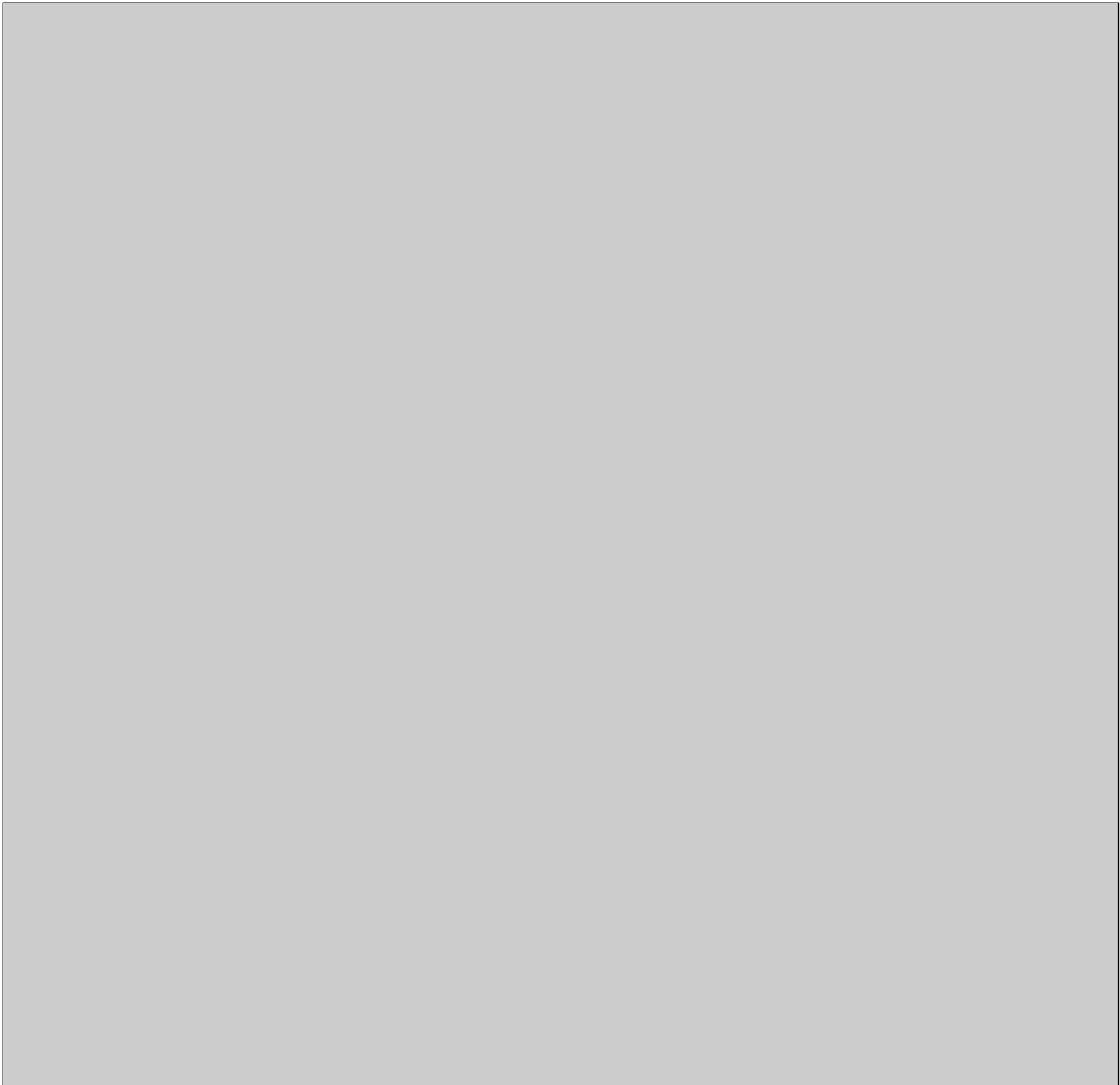
Diagnos: Rhinophyma.

Bild: »Porträtt av en gammal man», teckning ca 1480. Nationalmuseum, Stockholm.

Konstnär: Domenico Ghirlandaio. (1449–1494).

Rhinophyma är en kronisk inflammatorisk hypertrofi av näsans talgkörtlar. Den börjar oftast i medelåldern och drabbar framför allt män. Teckningen exemplifierar väl konstnärens porträttstil. Den är en förstudie till en större oljemålning. Han har noga studerat ansiktets deformitet.

Ghirlandaio var målare, mosaikkonstnär och guldsmed. Han hade en av de mest aktiva verkstäderna i Florens under sent 1400-tal. År 1481 kallades han till Rom för att arbeta i Sixtinska kapellet. Han fick många freskoupdrag under 1480-talet, vilka kulminerade med dekorationen av Tornabuoni-kapellet i Santa Maria Novella i Florens.

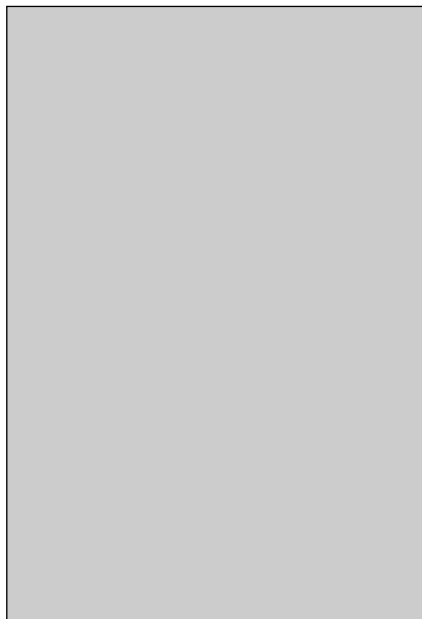

Diagnos: Tuberkulos (ovan).

Bild: »Det sjuka barnet», oljemålning 1925. Munch-museet, Oslo (© Munch-museet/Munch-Ellingsen-Gruppen/BUS 1996).

Konstnär: Edvard Munch (1863–1944).

Edvard Munchs barndom förmörkades av upplevelser av sjukdom och död. När han var 5 år dog hans mor i tuberkulos. Fadern, militärläkaren, hämtade sig aldrig från detta slag. Han slutade att leka och vara glad med sina barn och såg bara en mening med livet: att tjäna sina medmänniskor som fattigläkare. De olyckliga barndomsintrycken förstärktes ytterligare av att system Johanna Sofia dog i tuberkulos endast 14 år gammal. Självt var Munch ofta sjuk. Bland annat hade han en svår reumatisk feber. Hans konst kom därför tidigt att skildra sjukdom och död. »Det sjuka barnet» är ett gripande porträtt av hans tbc-sjuka syster i gränsområdet mellan liv och död. Motivet har Munch varierat i såväl målningar som grafik.

Diagnos: Malaria (t v).

Bild: »Självporträtt», pennteckning med akvarell (11,8 × 10,8 cm). Kunsthalle, Bremen.

Konstnär: Albrecht Dürer (1471–1528).

Malaria är en mycket gammal sjukdom. Hippokrates påpekade sambandet mellan malaria, förstörd mjälte och sumpområden. Malaria har överallt utom i Afrika epidemisk karaktär. Orsak till epidemierna har varit krig, befolkningsomflyttningar, översvämningar och andra naturkatastrofer. Under senare medeltid var malarian i Europa mest utbredd på Nordsjökusten och i Ostfriesland. Under en studieresa i Nederländerna insjuknade den tyske konstnären Albrecht Dürer i malaria. I ett brev till sin läkare omkring 1520 försökte han beskriva sina symtom. Han bifogade ett tecknat självporträtt på vilket stod skrivet: »Där den gula fläcken är och fingret pekar på har jag ont.» Fingret pekar på hans förstörade mjälte.